מישלחות תימן הדרומית והצפונית לא הש־תתפו בוויכוח, ובכך ביטאו עמדה שלא היתה שונה מעמדת מחצית המישלחת המצרית. ונציג פלסטין, המשורר הגולה הצעיר ראסאן זאקתאן, שהוא גם עורך כתב־עת ספרותי ערבי המופיע בקפריסין, לא הצטרף אף הוא ל„חזית הסירוב". למרבית הפלא, גם הוא לא פרש מן האולם בעת שחבריו קמו ופרשו שתי דקות לפני הנעילה.

יום זיכרון ושקרים

על מה התנהל הוויכוח? לאחר שהצלחנו — בקלות יחסית — להדוף את הטענה כי ישראל היא „המעצמה הגרעינית היחידה בכל אסיה" (ומה עם פקיסתאן? שאלתי אני. ומה עם הודו? שאל, בתורו, הנציג הפקיסתאני. וסין כבר אינה אסיה? קבל הנציג ההודי. ומה עם ברית־המועצות האסיאתית? — שאל מי ששאל, וכל העניין הפך למהתלה מרה). כמה ימים לאחר־מכן, במוסקווה, יודה באונינו סגן נשיא ועד השלום הבינלאומי וחבר הסוב־ייט העליון, כי הוועידה הוכנה בלא שיקול־דעת מספיק מצד אנשיו. וגם זה: אילו היה מישהו מציע, למשל, לתבוע מישראל במפ־גיע להצטרף להסכם הבקרה של הנשק הגר־עיני, או הפסקת תפוצתו — האם יעלה על הדעת שהיינו מתנגדים להצעה?! אבל שקרים גלויים...

דרישה אחת שעליה החלטנו שלא להילחם היתה דרישת „חזית הסירוב" לקבוע את ה־19 במאי ביום־זיכרון למשורר פלסטיני שהתא־בר בביירות לאחר הפלישה הישראלית. „יום זיכרון למשורר קורבן אלימות". — היבענו את הסכמתנו, אף כי בשובנו לישראל העירו לנו כמה חברים ערבים כי הבחירה באיש לא היתה מוצלחת. את תביעת המחנה הערבי הקיצוני, תביעה שהופנתה בעיקר לברית־ה־מועצות, „להושיט עזרה חומרית לתנועת ההתנגדות (לישראל) בלבנון" לא היינו צרי־כים אנחנו להדוף. ברית־המועצות של עידן גורבאצ'וב ולקח אפגניסתאן ששה כיום להס־תבך במילחמת־הלבנון כמו שהיתה שמחה לתמוך בחידושה של מילחמת־קוריאה... ועם זאת היינו כמובן נכונים לתמוך בדרישה ש־ישראל תיסוג מ„רצועת־הביטחון" של צה"ל בלבנון, כמו מכל כיבושיה האחרים של ישר־אל... אלא שהצעה כזאת לא הועלתה כלל.

נותר עניין גינוי הציונות כתנועה גזענית. על כך התנהל קרב פנים־אל־פנים, שנמשך שלוש מתוך ארבע שעות הוויכוח, ושנסתיים כידוע ב„פיצוץ" הוועידה. כאן אני חייב להשמיע וידוי קטן. אינני יודע למה מתכוון מי שמשתמש כיום במלה „ציונות". יש צור־נות של הרצל — תנועת השיחרור של העם היהודי; ויש ציונות של א"ד גורדון ובורוכוב ור' בנימין. יש ציונות של בן־גוריון ה„בלתי־ציוני" ויש ציונות של משה ארנס ושל אריק שרון ושל בני קצובר. אילו דייקו הנציגים הערביים בדיבריהם ואמרו, למשל: אנחנו מתנגדים — או מגנים — את ההיבטים השוביניסטיים, הגזעניים והמיליטאריסטיים המאפיינים פלגים שונים בציונות או ב„ציו־נות" המסולפת של ימינו — גם אני לא הייי־תי מתנגד לכך. בייחוד מאחר שאני תומך בהחלט בדעתו של מנהל מישרד־הקליטה, הרב לפידות, שהציונות (של הרצל וא"ד גור־דון ואף זו של בן־גוריון) פשטה את הרגל, וכבר מכבר היבעתי את דעתי כי הגיעה הש־עה לקצוב גבול לחוק השבות (כפי שטען בראשונה ידידי רטוש לפני עשרות שנים, אלא שאז עוד לא הסכמתי עימו).

אבל הציונות שאותה באו מישלחות חזית הסירוב הערבית לגנות כאן — לא היתה ציו־נית כלל. היה זה אמיל חביבי הלא־ציוני שהבהיר לי, כי מלכתחילה לא היה בכוונתם של אלה **להסכים לשום גילוי־דעת משו־תף עם מישלחת ישראלית.** נושא הציונות היה, איפוא, אמתלה, לא סיבה.

וכך, כאשר אחרי שעות ארוכות ומתישות של ויכוחים מרים וטענות הדדיות, כשהכף נוטה פעם לצד זה ופעם לצד שכנגד, נראה היה כי הוועידה עייפה מן העימות הישראלי־הערבי הלא־צפוי, וכי אם תועמד להצבעה, תזכה הצעת ה„פשרה" הרוסית (שלא היתה מקובלת עלינו) ברוב בהצבעה דמוקרטית (ה„פשרה" היתה: לגנות את הציונות, מבלי לציין מדוע, כלומר בלי איזכור הגזענות): דווקא אז, כשהכף נטתה לטובתם — קמו נציגי „חזית הסירוב", ובראשם סארק הלבנוני וקאמאל גיטאני המצרי ויצאו מן האולם, כשהם מותירים אחריהם לא רק את חצי ה־מישלחת המצרית, את נציגי אפגניסתאן, הר־דו ותורכיה, אלא גם — הפלא ופלא! — את נציג פלסטין.

נראה שגם הוא השתכנע שעמו אינו יכול להמתין עוד 200 שנה עד שה"ה קאמאל ג־טאני וסאדק, שלא להזכיר כבר את אחמד ג'יבריל, אבו מוסה וג'ורג' חבש, ייאותו לע־שות שלום עם הממשלה ה„ציונית".

והיה זה באותה שעה — לאחר פרישת מישלחות הסירוב — שוועידת אשחאבאר, וליתר דיוק, מישלחות ישראל ופלסטין, הס־כימו על נוסח משותף, הקורא לישראל לסגת מכל השטחים הכבושים, כולל בלבנון ובגולן, להיענות ליוזמת־השלום של יאסר ערפאת ולפתוח בשיחות־שלום שיביאו להקמת שתי מדינות ריבוניות, החיות בשלום זו בצד זו. אלא שגילוי־דעת זה לא נתקבל, כאמור, פה־אחד, בשל פרישת חלק מהמישלחות הערב־יות, ולכן סירב יושב־ראש המושב להכיר בו כבמיסמך רישמי של הוועידה.

וכך, באורח פארדוכסלי, גרמו דווקא ה־קיצונים הערביים לכך שהוועידה לא תגנה את התנהגותה של ישראל בשטחים הכבושים!

וכך זכתה תורכמניה בוועידה הבינלאו־מית שכל כך נתאוותה אליה, וכך למדה גם מקרוב פרק בהילכות הסיכסוך היהודי־ערבי. באותה שעה למדה גם „מבשרה", אפשר לו־מר, כי התרבות — לפחות באסיה — אינה בהכרח שגרירת השלום.

ודומני כי לקח זה יעמוד לנגד עיניהם של מארחינו כי בבואם לשקול אם להזמין אותנו שנית ל„המשך הוועידה", בעוד שנתיים, או־תו המשך שעליו דיבר יושב־ראש מושב הנ־עילה, הצייר הלאומי של תורכמניה, עיזאת קלי'ב, שדיוקנאות המהטמה גנדי ואינדירה גנדי, פרי מיכחולו, פיארו את אולם הכינוס החם של אשחאבאר, „עיר האהבה" שהפכה, לשעה, לעיר המחלוקת והאיבה.

תערוכות

שלושה שבחים

שלושה שבחים לפחות ראוי לשבח את תערוכת „דיוקן" הנערכת בימים אלו באגודת הציירים. הראשון: דיוקנאותיו של אורי רייזמן, אולי הטוב שבציירי הדיוקנאות בארץ. לנוכח ציוריו אפשר להיווכח כמה מתת, עניין והנאה עשויות להעביר מיספר משיכות מיכחול ורמזים של תווי פנים. היכולת הרישומית, ההמצאות הציבעוניות ויכולת החדירה פנימה, אל מה שלא ניתן להיאמר, כל אלה מעניקים לצופה חוויה בלתי־נשכחת.

הדיוקנאות המפוסלים של יעקב אפשטיין מעמידים את הצופה בדרגת השתאות דומה. אפשטיין, וירטואוז העושה בחומר כרצונו, מדגים שלוש אפשרויות של גישה אל הדיוקן ומראה כיצד הוא מסוגל להפוך חומר לרוח ולנשמה.

יעקב אפשטיין, דיוקן הצייר אלחנן אלפרין, 1972, יציקת ברונזה

השבח השלישי נתון כולו לאוצר התע־רוכה — הצייר צבי תדמור. תדמור נמנע מלהשתתף בתערוכה והצניע את עצמו ככל שניתן, בהעניקו לציירים את הזכות להיות השחקנים הראשיים בהצגה. עובדה זו, הנראית לכאורה מובנת מאליה, נדירה מאוד במקומותינו. ניתן, אם כן, לעשות עבודה רצינית ומוצלחת ולא לנצל זאת לצרכיך.

שרה בן ■

סלמאן נאטור

על מאג'ד — אנסאר 707

סיפור בלהות קטן

את מאג'ד פגשתי בפתח־תיקווה, בדרך לאנסאר 707. מאג'ד הוא צעיר שחרחר בן 19, צנום, גבוה, בעל שיער מקורזל. לכאן הגיע משכונת שייך רדואן, תחילה במונית „אכספרס" מעוה לתל־אביב. הוא עונד תווית „עובד זר" שרק הקלה עליו את המעבר במחסומים, הכל עבר כרגיל: מעט גידופים, לא מכות, וחיפושים ב„איזורים הרגישים". הוא עצמו אמר שכבר התרגל, וזאת לא הסיבה להתרגשותו באותו ערב חם ויבש שבו נפגשנו.

הטרידה אותו הדאגה להגיע למחנה־העבודה אנסאר 707 בזמן, כלומר, לפני נעילת השערים בשעה 7 בערב, אחרת יפסיד חורש עבודה.

לא רציתי להכביד עליו, מה עוד שהבן־אדם נראה מפוחד כמו טירון מבה"ד 4 בהוראות ביטחון־שדה: נצור לשונך! האויב מאזין! ואל תדרוך על הדשא. בפקודה!

אבל הבן־אדם פתח את פיו מרצונו ופצח באמרים. כמובן לא לפני שנשתכנע, למעלה מכל ספק סביר, שאיננו נמנה עם סוכני־החרש של השב"כ ואף אינני חרב להשכיר או מסגיר מיקצועי מטעם הנהלת המחנה, המקפידה כל כך לשמור על סודיות, כאילו כל סודות המדינה בין גדרותיה.

וכה אמר מאג'ד:

„קראנו לו, למחנה שלנו, 707, כי ב־7 בבוקר יוצאים לעבודה וב־7 בערב חוזרים מהעבודה וב־7 בערב נועלים את השערים וב־7 בבוקר פותחים את השערים — ואנחנו יוצאים, במשאיות מכוסות, קבוצות־קבוצות, אל אתרי־הבנייה ואל השדות ואל המיסעדות ואל תחנות־הדלק ואל המיזבלות ומשם הישר אל העירייה.

במחנה גדרות־תיל מסביב, ובכל פינה מיגדל ובכל מיגדל שומר. ולא ינום ולא יישן שומר ישראל. וליד השער נקודת מישמר־הגבול ובה חמישה כלבים ומכשירי־אלחוט המקשקשים ומרשרשים ומזמזמים בלי הרף. הכל כראוי למיתקן הסודי ביותר במדינה.

ואילו אנחנו, העובדים, נִפְנִים, מסודרים ומשופנים בשלושה אגפים: הראשון הוא אגף הילדים. וזאת לדעת, במחנה שלנו אין מקבלים לעבודה ילדים בני 5, אבל ילדים בני 7 — זה כבר סיפור אחר. אלה הרי ייצלחו לעבודות החצר ולרחיצת המכונית ברבע המחיר המקובל. לכל מישפחה מפתח־תיקווה שמורה הזכות העירונית לשכור מין ילד כזה לשימושה הפרטי. בהנהלת המחנה הוא נקרא בשם: ילד כלבו, או כלבויניק. הילדים פחות או יותר מרוצים.

האגף השני הוא אגף הצעירים. אותנו — מתברר כי מאג'ד שוכן־כבוד באגף זה — ממיינים לפי עובי השרירים. וכדי למנוע טירחה מיותרת עושים זאת כבר ביום הגיעך למחנה. אתה מוכנס לחדר קטן ואדם לבוש חלוק לבן ניגש אליך ושוקל אותך ומודד אותך ואומד אותך וממשמש באיבריך, והוא המחליט למה אתה ראוי: אם לזבל, למחראה או לבניין הארץ.

ואילו האגף השלישי מאוכלס כולו במבוגרים ובזקנים ממש — על פי קני־המידה הנוהגים כאן. אלה נמצאים כל הזמן במצב „היכון", או stand-by בלועזית. כמו במילואים. יש עבודה ואין די יריים עובדות, מגיסים גם אותם. אין — הם נשארים במחנה ומנקים את החצר ואת החדרים. ועל זה מובן שאינם מקבלים שום תמורה. כמו שאמר מנהלנו היקר: „עושים לכם טובה שנותנים לכם אופל ושתיה, שלוש פרוסות־לחם, חמאה וריבה — וביצה קשה בחגים ובמועדים."

האיש בחלוק הלבן להחליט שמאג'ד משכונת שייך רדואן מתאים למלאכת הזבל. וכך נקבע שיעבוד במשאית שמיספרה 89־737־28. כל השאר כמתואר: „ההשכמה ב־6.00, הפעמון מצלצל — וכולם על הרגליים, ב־6.30 יוצאים אל החצר. בימים הראשונים אנחנו עדיין כבולים בשלשלאות. כל חמישה קשורים זה לזה בידיהם. כששאלנו לשם מה השלשלאות, הסביר לנו מישהו כי הכוונה היא להידוק הקשר בינינו — לצורך הרמת המוראל שהוא רוח היחידה. מישהו אחר שביקש לדעת, מדוע דווקא חמישה, נענה בתשובה לא מובנת: על שם ספר בשם חמישתם.

„אבל ראש־העירייה הוא שהשיב את התשובה הגלויה ביותר: הכוונה היא למנוע בעדנו מלשוטט לנו סתם ברחובות. אולי אפילו בלך לאיבוד, חס וחלילה.

אשר לשאר הסידורים, הינה נהג־המשאית מקבל את המפתח מידי מנהל האגף המתאים. הוא גם המשחרר אותנו ליד פח־האשפה הראשון. כשחוזרים בערב. הוא אחראי על כך שנחזור בשלום למקומנו והמפתח ישוב אף הוא בשלום ובכבוד למקומו."

מאג'ד לא הספיק לספר לי על חיי הלילה במחנה, אף כי הנושא עניין אותי ביותר. הוא גם לא הספיק להרחיב את הדיבור על הזריקה שקיבל ביומו הראשון המחנה. רגע אחד עוד הפטיר: „עומד יפה במיבחן הטיפול שלהם. עובדה: האשה שוב בהריון: רגע אפילו צחק צחוק מריר. אחר־כך שאל לשעה: 6.30!

„אוי ואבוי." רק ביקש סליחה וכבר רץ כמטורף לעבר השער, גידרות התיל והשלט המונף אל־על: מרכז תעסוקה לפועלים מהשטחים. באישור ההסתדרות, פתח־תיקווה, ישראל 1990.